

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Editör: Dursun DİLEK

Yazarlar:

Erdal ASLAN • Mustafa SAFRAN • Bahri ATA • Kibar AKTIN • Hilary COOPER
Beytullah KAYA • Kadir KARATEKİN • Ömer Faruk SÖNMEZ
Semih AKTEKİN • Nesrin AKINCI ÇÖTOK • Metin DENİZ • Mehmet Cem ŞAHİN
Erkan YAMAN • Fatih YAZICI • José Xavier DIAS • Yusuf KESKİN • Akif PAMUK
Ramazan ALABAŞ • Sevgi COŞKUN KESKİN • Adem ÖCAL • Hilmi DEMİRKAYA
Ahmet DOĞANAY • Ayten KİRİŞ AVAROĞULLARI • Ali BALCI • Münür BİLGİLİ
Adnan ALTUN • Hamza KELEŞ • Hasan IŞIK • Ayşegül Nihan EROL ŞAHİN
Ali YILMAZ • Mustafa ŞEKER • Ebru DEMİRCİOĞLU • Sezai ÖZTAŞ
Yasin DOĞAN • Banu ÇULHA ÖZBAŞ • Mehmet AÇIKALIN • Todd W. KENREICH
Selahattin KAYMAKCI • Mehmet Barış HORZUM • Kezban KICIR DERAL

Editor: Prof. Dr. Dursun Dilek

Sosyal Bilgiler Eğitimi

ISBN 978-605-364-981-6

DOI 10.14527/9786053649816

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,

kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt

ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında

yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları

satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Haziran 2016, Ankara

Yayın-Proje: Özge Işıkcı

Dizgi-Grafik Tasarım: Gülnur Öcalan

Kapak Görseli: <http://tr.depositphotos.com>

İmaj ID: 31471063

Copyright: peshkova

Baskı: Vadi Grup Ciltevi A.Ş.

İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105

Yenimahalle/ANKARA

(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

internet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

Prof. Dr. Dursun DILEK

Dursun Dilek, 1969 yılında Samsun-Bafra'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini doğduğu yerde tamamlamış; 1991 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü bitirmiştir. 1992'de Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Yüksek Okuluna araştırma görevlisi olarak girmiş, 1994'te aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Yüksek Lisans Programından mezun olmuştur. 1996 yılında YÖK/Dünya Bankası Millî Eğitimi Geliştirme Projesi kapsamında İngiltere'ye doktora eğitimi için gitmiş; 1999 yılında Warwick Üniversitesi Eğitim Enstitüsünden "History in the Turkish Elementary School: Perceptions and Pedagogy" adlı çalışması ile doktora derecesini almıştır.

Aynı yıl Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında öğretim görevlisi, 2000'de yardımcı doçent, 2004'te Tarih Eğitimi Anabilim Dalında doçent, 2009'da profesör olmuştur. 2010'da Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında profesör kadrosuna atanan Dursun Dilek'in, ilköğretimde sosyal bilgiler ile ilk ve ortaöğretimde tarih öğretimi, tarih derslerinde bilişsel gelişim, tarihsel anlama, tarihsel empati ve tarihsel öğrenme alanlarında araştırma ve eserleri bulunmaktadır.

ÖN SÖZ

Değerli okuyucular, bu kitabın uzun bir yazım süreci ve öyküsü var. Yaklaşık beş yıl önce bu kolektif eser için editoryal yolculuğa çıktığımda bir sene gibi kısa zamanda tamamlayabileceğimi umut etmiştim. Kitabın hacminden ve kapsadığı konulardan anlaşılacağı üzere bu naif düşüncemde pek de haklı değilmişim. İster istemez araya başka çalışmalar, idari görevler, şahsımın tembelliği ve birçok unsur eklendi üretebileceğim. Bazı yazar arkadaşlarımın da benzer sıkıntıları baş gösterince uzadı yolculuğumuz.

Uzak, yakın ve kendi coğrafyamızda cereyan eden olaylardaki dramatik artış, bilişim teknolojilerinin hızlı gelişimiyle doğru orantılı olarak kültürlerarası etkileşimin artması, demokratikleşme hareketleri, doğal afetler, çevre kirliliği, enerji savaşları, yoksulluk, mülteci sorunları, küresel terör ve daha niceleri sosyal bilimlerin öğretimi-ni yeniden eğitimin en önemli aracı haline getirdi. Sadece tarih değil hemen hemen bütün sosyal bilim disiplinleri öğrenme-öğretme sürecinde bireyin bilişsel ve duyuşsal gelişimine katkıda bulunması gereken entelektüel faaliyetler olması gerekirken, geçmişten günümüze ilgili disiplinlerin kötüye kullanımı bireyler, gruplar, topluluklar, toplumlar ve devletler arasındaki çıkar kavgalarını ve düşmanlıkları körükleyen, uzlaşma kültürünü yok eden ideolojik anlayışlara eğitimsel anlamda teorik altyapı oluşturdu. Oysa sosyal bilimlerin disiplinlerine özgü yöntemlerle öğretimi ve bu yolla kazandırılacak demokratik ve insani değerler, eğitim sistemlerinin demokratik, sorgulayan, eleştirel düşünen, problem çözen, kültürlerarası bakış açısı kazanmış bireyler yetiştir-mesine olumlu yönde katkı sağlayabilir.

Hedef okuyucu kitlesi öğretmen ve öğretmen adayları olan bu kitabın yukarıda ifade edilmeye çalışılan olumlu katkıya bir nebze de olsa bilgi kaynağı olması umul-maktadır. İçerik, sosyal bilgiler öğretimine uygun olarak sosyal bilim disiplinlerinin ne olduğu ve nasıl öğretilmesine yönelik olarak belirlenmiştir. Kitabın hazırlanma-sındaki en büyük emek kuşkusuz yazar arkadaşlarımın. Buna rağmen hem öğrencim hem de meslektaşlarım olarak gurur duyduğum Doç. Dr. Sevgi COŞKUN KESKİN, Yrd. Doç. Dr. Ramazan ALABAŞ, Yrd. Doç. Dr. Kibar AKTIN, Dr. Akif PAMUK'un olağanüstü çabaları olmadan bu kitap oluşturulamazdı.

Bu hacimde bir eser, bütün bölümlerini insanüstü bir sabırla baştan sona eleştirel okumalar yaparak gerekli yapısal düzenlemeleri yapan, düzeltmeler öneren, önemli ölçüde akademik ve editoryal katkı sağlayan sevgili eşim Yrd. Doç. Dr. Gülçin DİLEK'in fedakârlığı olmasa asla tamamlanamazdı.

Son olarak, bu çalışmanın vaat edilen sürede bitirilememesine rağmen yazarlara her türlü desteği veren Sayın Servet SARIKAYA'nın şahsında Pegem Akademi ekibine özel teşekkürlerimi sunarım.

Dursun DİLEK

Sinop, 2016

BÖLÜMLER ve YAZARLARI

GİRİŞ

1. Bölüm: Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler

Doç. Dr. Erdal ASLAN, *Dokuz Eylül Üniversitesi*

KISIM I

TANIMLAR ve MANTIKSAL YAPI

2. Bölüm: Yapılandırmacı Eğitim Tartışmaları Işığında Sosyal Bilgiler

Prof. Dr. Mustafa SAFRAN, *Gazi Üniversitesi*

Doç. Dr. Bahri ATA, *Gazi Üniversitesi*

KISIM II

SOSYAL BİLGİLER: DİSİPLİNLER ARASI YAKLAŞIM

3. Bölüm: Sosyal Bilgiler Derslerinde Tarih Konularının Öğretimi

Yrd. Doç. Dr. Kibar AKTIN, *Sinop Üniversitesi*

4. Bölüm: Kanıta Dayalı Tarihsel Kurgu Yazma

Prof. Dr. Hilary COOPER, *Cumbria Üniversitesi*

5. Bölüm: T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Eğitimi

Yrd. Doç. Dr. Beytullah KAYA, *Bülent Ecevit Üniversitesi*

6. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretiminde Neden Coğrafya?

Doç. Dr. Kadir KARATEKİN, *Kastamonu Üniversitesi*

Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi*

7. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Siyaset Bilimi

Doç. Dr. Semih AKTEKİN, *Milli Eğitim Bakanlığı*

8. Bölüm: Antropoloji

Yrd. Doç. Dr. Nesrin AKINCI ÇÖTOK, *Sakarya Üniversitesi*

9. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Psikoloji

Yrd. Doç. Dr. Metin DENİZ, *Bartın Üniversitesi*

10. Bölüm: Sosyal Bilgiler ve Sosyoloji

Doç. Dr. Mehmet Cem ŞAHİN, *Ankara Üniversitesi*

11. Bölüm: Sosyal Bilgiler Derslerinde Ekonomi Konularının Öğretimi

Yrd. Doç. Dr. Kibar AKTIN, *Sinop Üniversitesi*

KISIM III

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR

12. Bölüm: Küreselleşme ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Üzerine

Doç. Dr. Erkan YAMAN, *Sakarya Üniversitesi*

13. Bölüm: Çokkültürlülük ve Sosyal Bilgiler

Yrd. Doç. Dr. Fatih YAZICI, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi*

14. Bölüm: Çokkültürlülük ve Kültürlerarasılık Kavramlarından Kültürlerarası Eğitime

José Xavier DIAS, *Torre Ortaokulu*

15. Bölüm: Değerler Eğitimi

Doç. Dr. Yusuf KESKİN, *Sakarya Üniversitesi*

16. Bölüm: Vatandaşlık ve Sosyal Bilgiler

Dr. Akif PAMUK, *Marmara Üniversitesi*

Yrd. Doç. Dr. Ramazan ALABAŞ, *Kastamonu Üniversitesi*

17. Bölüm: Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Sosyo-Kültürel Eğitim

Doç. Dr. Sevgi COŞKUN KESKİN, *Sakarya Üniversitesi*

18. Bölüm: İnsan Hakları Eğitimi

Doç. Dr. Adem ÖCAL, *Gazi Üniversitesi*

19. Bölüm: Topluma Hizmet Yoluyla Öğrenme

Doç. Dr. Hilmi DEMİRKAYA, *Akdeniz Üniversitesi*

KISIM IV

SOSYAL BİLGİLERDE DÜŞÜNME GELİŞİMİ ve ÖĞRENME

20. Bölüm: Sosyal Bilgiler Eğitiminde Problem Çözme

Prof. Dr. Ahmet DOĞANAY, *Çukurova Üniversitesi*

21. Bölüm: Sosyal Bilgiler Eğitiminde Eleştirel Düşünme

Prof. Dr. Ahmet DOĞANAY, *Çukurova Üniversitesi*

22. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yansıtıcı Düşünme

Doç. Dr. Ayten KİRİŞ AVAROĞULLARI, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*

23. Bölüm: Empatik Düşünme Becerisi

Doç. Dr. Sevgi COŞKUN KESKİN, *Sakarya Üniversitesi*

24. Bölüm: Coğrafi Düşünce ve Gelişimi

Doç. Dr. Ali BALCI, *Marmara Üniversitesi*

Yrd. Doç. Dr. Münür BİLGİLİ, *Marmara Üniversitesi*

**25. Bölüm: Sosyal Bilgiler Dersleri İçin Bir Medya Okuryazarlığı Konusu:
Medyadaki Bilginin Güvenirliği**

Yrd. Doç. Dr. Adnan ALTUN, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi*

KISIM V**İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI****26. Bölüm: Sosyal Bilgiler, Topluma Hizmet ve Vakıflar**

Prof. Dr. Hamza KELEŞ, *Gazi Üniversitesi*

Yrd. Doç. Dr. Hasan IŞIK, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*

Okt. Dr. Ayşegül Nihan EROL ŞAHİN, *Gazi Üniversitesi*

KISIM VI**MATERYAL TASARIMI, TEKNOLOJİ ve ÇEVRE****27. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretiminde Materyal Tasarımı**

Doç. Dr. Ali YILMAZ, *Marmara Üniversitesi*

Doç. Dr. Mustafa ŞEKER, *Yıldız Teknik Üniversitesi*

28. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Ders Kitapları

Yrd. Doç. Dr. Ebru DEMİRCİOĞLU, *Karadeniz Teknik Üniversitesi*

29. Bölüm: Sosyal Bilgilerde Müze ve Tarihî Mekânlar İle Eğitim

Yrd. Doç. Dr. Hasan IŞIK, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*

**30. Bölüm: Sosyal Bilgiler Derslerinde Film Analizleri ve Filmler İle
Uygulanabilecek Öğretim Etkinlikleri**

Yrd. Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ, *Kırklareli Üniversitesi*

31. Bölüm: Sosyal Bilgilerde Drama

Doç. Dr. Yasin DOĞAN, *Adıyaman Üniversitesi*

Yrd. Doç. Dr. Banu ÇULHA ÖZBAŞ, *Dokuz Eylül Üniversitesi*

**32. Bölüm: Sosyal Bilgilerde Teknoloji Kullanımı – Teknoloji Destekli
Sosyal Bilgiler Öğretimi**

Doç. Dr. Mehmet AÇIKALIN, *İstanbul Üniversitesi*

33. Bölüm: Dijital Topluluk Haritaları İle Coğrafi Araştırma

Prof. Dr. Todd W. KENREICH, *Towson Üniversitesi*

**34. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretimine Teknolojinin Bir Yansıması:
Paylaşım Siteleri**

Doç. Dr. Selahattin KAYMAKCI, *Kastamonu Üniversitesi*

KISIM VII

**SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KULLANILAN ÖĞRETİM STRATEJİ,
YÖNTEM ve TEKNİKLERİ**

**35. Bölüm: Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Öğretim Strateji, Yöntem
ve Teknikleri**

Doç. Dr. Yusuf KESKİN, *Sakarya Üniversitesi*

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM, *Sakarya Üniversitesi*

KISIM VIII

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖLÇME DEĞERLENDİRME

36. Bölüm: Sosyal Bilgilerde Ölçme Değerlendirme

Kezban KICIR DERAL, *Eyüboğlu Eğitim Kurumları*

**37. Bölüm: Sosyal Bilgilerde Materyallere ve Etkinliklere Dayalı
Özel Ölçme Değerlendirme Araçları**

Kezban KICIR DERAL, *Eyüboğlu Eğitim Kurumları*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	v
BÖLÜMLER ve YAZARLARI.....	vii

GİRİŞ

1. BÖLÜM

Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler

Özet	3
Giriş.....	4
1. Sosyal Bilgiler Nedir?.....	4
2. Sosyal Bilgiler Eğitimine Tarihsel Bir Bakış	8
2.1. Dünyada Sosyal Bilgiler Eğitiminin Gelişimi	8
2.2.1. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitimi	18
2.2.2. Türkiye Cumhuriyeti’nde Bir Öğretim Alanı Olarak Sosyal Bilgiler ...	23
3. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temel Yaklaşımlar	38
3.1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi.....	39
3.2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimi.....	39
3.2. Yansıtıcı Öğrenme Araştırma Sosyal Bilgiler Eğitimi	40
4. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Amaçları.....	40
5. Sosyal Bilgiler Eğitimine Temel Oluşturan Alanlar	46
Sonuç.....	47
Kaynakça.....	48

KISIM I

TANIMLAR ve MANTIKSAL YAPI

2. BÖLÜM

Yapılandırmacı Eğitim Tartışmaları Işığında Sosyal Bilgiler

Özet	56
Giriş.....	56
1. Yapılandırmacılık Nedir?	57

2. Yapılandırmacı Bilgi Kuramı	61
2.1. Radikal Yapılandırmacılık.....	63
2.2. Sosyal Yapılandırmacılık	66
2.3. Bilişsel Yapılandırmacılık	68
3. Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı.....	68
4. Yapılandırmacılık ve Pedagoji	71
5. Yapılandırmacı Sosyal Bilgiler Programı	73
6. Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Rolü	77
7. Yapılandırmacılık Yaklaşımına Yöneltilen Eleştiriler	80
Sonuç.....	82
Kaynakça.....	84

KISIM II

SOSYAL BİLGİLER: DİSİPLİNLER ARASI YAKLAŞIM

3. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Derslerinde Tarih Konularının Öğretimi

Özet	91
Giriş.....	92
1. Tarih Öğretiminin Temelleri.....	95
2. Tarihsel Kanıtlarla Çalışma.....	99
3. Tarih Öğretiminde ABD Örneği	102
3.1. ABD Ulusal Sosyal Bilgiler Standartlarında (NCSS) Tarihsel Beceriler.....	102
3.2. Okullar İçin Ulusal Tarih Merkez Programı (NCHS).....	103
3.3. NCHS Tarih Standartları ve Tarih Anlayışı.....	104
3.4. Tarihsel Düşünme Standartları.....	105
4. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	107
4.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Tarih Öğretimi.....	108
4.2. Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Beceriler ve İntilili Tarihsel Düşünme Becerileri	110
Sonuç.....	113
Uygulama Örneği 1.	115
Uygulama Örneği 2.	116

Okuma Önerileri	116
Kitaplar/Sürelî Yayınlar:	116
İnternet Siteleri:	117
Kaynakça.....	117

4. BÖLÜM

Kanıta Dayalı Tarihsel Kurgu Yazma

Özet	121
1. Tarihsel Sorgulama Süreci.....	122
2. Tarihsel İmgelem	122
3. Projenin Amacı.....	123
4. Projenin Tanıtımı	123
5. Kaleyi Ziyaret.....	125
6. Yaratıcı Tarihsel Kurgu	125
7. Lord ve Lady Clifford'u Tanıtmak.....	126
8. Giriş Holü	127
9. Sarmal Merdiven	128
10. Küçük Kilise.....	129
11. Baş Rahibin Odası.....	130
12. Şeytan	131
Sonuç.....	132
Kaynakça.....	132

5. BÖLÜM

T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Eğitimi

Özet	135
1. İnkılâp Tarihi Programlarının Tarihsel Gelişimi	136
2. İnkılâp Tarihi Programları ve Ders Kitapları.....	140
2.1. İlköğretimde Kademelerinde T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Programı.....	142

3. T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitapları	144
4. Sonuç.....	146
Kaynakça.....	148

6. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Neden Coğrafya?

Özet	151
Giriş.....	152
1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Coğrafyanın Yeri ve Önemi.....	153
2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı İçinde Coğrafyanın Yeri	159
2.1. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Coğrafya Disiplini İle İlişkili Olan Öğrenme Alanları, Kazanımlar ve Konular	160
2.2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Coğrafya Disiplini İle İlişkili Olan Öğrenme Alanları, Kazanımlar ve Konular	163
2.3 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Coğrafya Disiplini İle İlişkili Olan Öğrenme Alanları, Kazanımlar ve Konular	167
2.4.7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Coğrafya Disiplini İle İlişkili Öğrenme Alanları, Kazanımlar ve Konular.....	170
Sonuç.....	173
Kaynakça.....	175

7. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler ve Siyaset Bilimi

Özet	179
Giriş.....	180
1. Siyaset ve Siyaset Bilimi.....	181
2. Sosyal Bilgiler Programları ve Siyaset Konuları.....	184
Sonuç.....	189
Kaynakça.....	190

8. BÖLÜM

Antropoloji

Özet	193
Giriş.....	194
1. Antropoloji Bilimi ve Tarihsel Gelişimi	195
2. Antropolojinin Alt Disiplinleri.....	197
2.1. Biyolojik (Fiziksel) Antropoloji.....	197
2.2. Kültürel (Sosyal) Antropoloji	198
2.2.1. Arkeolojik Antropoloji.....	199
2.2.2. Linguistik (Dilbilimsel) Antropoloji	200
2.3. Uygulamalı Antropoloji	200
3. Antropoloji Kuramları/Kuramcıları	202
4. Antropolojiye Yöneltilen Eleştiriler	203
Sonuç	204
Okuma Önerileri	206
Kaynakça.....	207

9. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler ve Psikoloji

Özet	209
Giriş.....	210
1. Gelişim ve Öğrenme İle İlgili Temel Kavramlar	211
2. Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı.....	213
2.1. Somut İşlemler Dönemi (6/7-11/12 yaş).....	213
2.2. Soyut İşlemler Dönemi (11-12 yaş ve üzeri)	215
3. Erikson: Psikososyal Gelişim Kuramı.....	217
3.1. Başarılı Olmaya (Çalışkanlık) Karşı Aşağılık Duygusu (6/7 yaş- 11/12 yaş arası).....	217
3.2. Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik (Rol) Karmaşası (12-18 yaş).....	218
Sonuç.....	219
Kaynakça.....	220

10. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler ve Sosyoloji

Özet	223
Giriş.....	224
1. Sosyolojinin Temel Kavramları	227
1.1. Toplumsal Yapı	227
1.2. Kültür.....	228
1.3. Sosyal ve Kültürel Değişme.....	229
1.4. Toplumsal Kurumlar	233
1.5. Sosyal Statü	234
1.6. Toplumsal Roller	236
2. Sosyolojinin Türkiye'deki Gelişimi.....	237
Kaynakça.....	241

11. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Derslerinde Ekonomi Konularının Öğretimi

Özet	243
Giriş.....	244
1. Ekonomi	244
1.1. Ekonomi Eğitiminin Gerekliliği	245
1.2. NCEE'nin Belirlediği Ekonomi Eğitimi Standartları ve Göstergeleri	247
1.3. Türkiye'de İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Ekonomi Eğitimi	250
1.3.1. İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Ekonomi Eğitiminin Amaçları.....	251
Sosyal Bilgiler Programında Ekonomi Kavramları	252
Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Ekonomi Eğitiminde Doğrudan Kazandırılacak Beceri ve Değerler.....	252
Beceriler	252
İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazanımlar İle Eşleşen Ara Disiplin Alan Kazanımları.....	254
İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme Alanı:	

Üretim, Dağıtım ve Tüketim.....	256
İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	257
İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	258
İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	259
İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	260
Sonuç.....	261
Uygulama Çalışmaları	262
Okuma/İnceleme/Etkinlik Önerileri	264
İnternet Siteleri	264
Kaynakça.....	264

KISIM III

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR

12. BÖLÜM

Küreselleşme ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Üzerine

Özet	269
Giriş.....	270
1. Küreselleşme Kavramı	270
2. Küreselleşme ve Eğitim.....	275
2.1. Küreselleşme ve Sosyal Bilgiler Eğitimi	277
Sonuç	280
Kaynakça.....	281

13. BÖLÜM

Çokkültürlülük ve Sosyal Bilgiler

Özet	285
Giriş.....	286
1. Çokkültürlü Eğitim	287
2. Çokkültürlü Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	289
3. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Çokkültürlülük.....	292
Sonuç.....	295
Kaynakça.....	296

14. BÖLÜM

Çokkültürlülük ve Kültürlerarasılık Kavramlarından Kültürlerarası Eğitime

Özet	299
Giriş.....	300
1. Çokkültürlülük ve Kültürlerarasılık	301
2. Kültürlerarasılık ve Eğitim	302
Sonuç.....	304
Uygulama Örneği	306
Kültürlerarasılık verilerinin sunumu ve analizi.....	306
Kaynakça.....	308

15. BÖLÜM

Değerler Eğitimi

Özet	311
Giriş.....	312
1. Değer(ler) Kavramı	313
2. Değer Türleri (Değer Sınıflamaları).....	314
3. Değerler Felsefesi.....	316
4. Eğitim ve Değerler.....	316
5. Değerler Eğitimi	316
6. Değerler Eğitimi, Ahlâk Eğitimi ve Karakter Eğitimi.....	318
7. Değerler Eğitimi Yaklaşımları.....	319
7. 1. Değerlerin Doğrudan Öğretimi (Telkin)	319
7. 2. Değerleri Belirginleştirme (Değer Ayrımı)	319
7. 3. Değer Analizi.....	320
7. 4. İkilem Tartışması/Öğrencilerin Bilişsel Ahlâki Gelişim Düzeyini Yükseltme	320
8. Ailede Değerler Eğitimi.....	323
9. Okulda Değerler Eğitimi	323
10. Sosyal Bilgiler ve Değerler Eğitimi.....	324
10.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler Eğitimi	325
Sonuç.....	327
Kaynakça.....	329

16. BÖLÜM

Vatandaşlık ve Sosyal Bilgiler

Özet	333
Giriş.....	334
1. Vatandaşlık Kavramı Üzerine Tartışmalar: Vatandaşlık Nedir?.....	334
2. Sosyal Bilgiler Dersi Programı ve Vatandaşlık	339
Sonuç.....	348
Kaynakça.....	349
İnternet kaynakları.....	350

17. BÖLÜM

Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Sosyo-Kültürel Eğitim

Özet	353
Giriş.....	354
1. Sosyal Bilgiler ve Erken Çocukluk Dönemi.....	355
1.1. Tarih Öğretimi: Zaman, Süreklilik, Değişim, Geçmiş Kavramları.....	356
1.2. Coğrafya Öğretimi: İnsan, Yer, Dünya, İklim ve Çevre Kavramları	359
1.3. Ekonomi Konularına Yönelik Eğitim	366
1.4. Sosyoloji, Antropoloji, Politik Bilimler, Psikoloji Konularına Yönelik Eğitim	368
2. Sosyo-Kültürel Eğitim ve Erken Çocukluk Dönemi.....	369
Sonuç.....	370
Kaynakça.....	371

18. BÖLÜM

İnsan Hakları Eğitimi

Özet	373
Giriş.....	374
1. İnsan Haklarının Tarihi Gelişimi	375
2. İnsan Hakları Eğitimi.....	377
3. Neden İnsan Hakları Eğitimi?	379
4. İnsan Hakları Eğitiminin Dayanakları	380
5. İnsan Hakları Eğitiminde Kullanılan Yaklaşımlar ve Modeller	381
5.1. Disiplinlerarası Yaklaşım	382
5.2. Çoklu Yaklaşım.....	382
6. İnsan Hakları Eğitiminde Kullanılan Yöntemler.....	383
7. İnsan Hakları Eğitiminde Okulun ve Öğretmenin Önemi.....	384
Sonuç.....	385
Kaynakça.....	386

19. BÖLÜM

Topluma Hizmet Yoluyla Öğrenme

Özet	389
Giriş.....	390
Uygulama Çalışmaları	395
Kaynakça.....	399

KISIM IV

SOSYAL BİLGİLERDE DÜŞÜNME GELİŞİMİ ve ÖĞRENME

20. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Problem Çözme

Özet	403
Giriş.....	404
1. Problem Çözme Süreci	406

1.1. Problemin Hissedilmesi, Tanımlanması ve Sınırlandırılması.....	406
1.2. Probleme Olası Çözüm Yolları (Hipotezler) Önerilmesi.....	408
1.3. Olası Çözüm Yollarına (Hipotezlere) İlişkin Bilgi Toplanması	409
1.4. Bilgilerin Analiz Edilmesi.....	411
1.5. Sonucun Formüle Edilmesi	412
Problem.....	413
Probleme Olası Çözüm Yolları (Hipotezler) Önerilmesi.....	413
Olası Çözüm Yollarına (Hipotezlere) İlişkin Bilgi Toplanması.....	413
Bilgilerin Analiz Edilmesi	414
Sonucun Formüle Edilmesi.....	414
Kaynakça.....	414

21. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Eleştirel Düşünme

Özet.....	417
Giriş.....	418
1. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Eleştirel Düşünmenin Önemi	421
2. Eleştirel Düşünme Sosyal Bilgiler Eğitimine Nasıl Entegre Edilebilir?.....	423
3. Eleştirel Düşünmenin Beceri ve İçerik Temelli Olarak Öğretilmesi	427
Sonuç.....	432
Kaynakça.....	433

22. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yansıtıcı Düşünme

Özet.....	437
Giriş.....	438
Yansıtıcı Düşünme Becerileri	439
Sonuç.....	443
Kaynakça	443

23. BÖLÜM

Empatik Düşünme Becerisi

Özet	445
Giriş.....	446
1. Empati Ne Değildir?	448
2. Dünden Bugüne Empati Kavramı	455
3. Bireyde Empatinin Gelişimi	456
4. Empati ile Yaşamak	458
5. Sosyal Bilgiler Dersi ve Empati.....	459
6. Sosyal Bilgiler Derslerinde Empatik Düşünme Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler.....	461
Sonuç.....	463
Kaynakça.....	464

24. BÖLÜM

Coğrafi Düşünce ve Gelişimi

Özet	469
Giriş.....	470
1. Coğrafi Düşünce Gelişimi ve Sosyal Bilimler.....	474
2. Coğrafi Düşüncenin Tarihi Gelişimi	475
3. Coğrafi Düşünce Gelişiminde Etkili Olan Yaklaşımlar.....	476
3.1. Çevresel Determinizm.....	476
3.2. Posibilizm.....	476
3.3. Disiplinin Merkezine Yerleşen Kavram: “Bölge”	477
4. Nicel Devrim (Quantitative Revolution).....	478
3.5. Radikal ve Marksist Coğrafya	479
3.6. Eleştirel Coğrafya (Critical Geography).....	480
3.7. Mekânsal Analiz (Spatial Analysis)	481
3.8. Coğrafya Topluluklarının Coğrafi Düşünce Gelişimine Katkıları.....	483
Sonuç.....	483
Kaynakça.....	485

25. BÖLÜM**Sosyal Bilgiler Dersleri İçin Bir Medya Okuryazarlığı Konusu:
Medyadaki Bilginin Güvenirliği**

Özet	489
Giriş.....	490
1. Medya Okuryazarlığı	490
2. Medya Mesajlarında Bilginin Güvenirliği.....	493
2.1. Medya Mesajlarına Erişim	494
2. Medya Mesajlarında Gerçek ve Görüş	495
2.3. Medya Mesajlarında Bakış Açıları	498
4. Medya Mesajlarında Önyargı	499
2.5. Medya Mesajlarında Kalıp Yargılar (Stereotipler)	501
2.6. Medya Mesajlarında İkna Etme Teknikleri.....	504
2.7. Medyada Mantık Yanlılıkları (Safsatalar)	507
Sonuç.....	509
Uygulama Çalışmaları	510
Uygulama Örnekleri	511
Okuma/İnceleme/Etkinlik Önerileri	512
Kitaplar:	512
İnternet Siteleri:	512
Filmler:	512
Kaynakça.....	513

KISIM V**İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI****26. BÖLÜM****Sosyal Bilgiler, Topluma Hizmet ve Vakıflar**

Özet	520
Giriş.....	520
1. Topluma Hizmet Uygulamaları	521
2. Topluma Hizmet ve Vakıflar	522

2.1. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kullanılabilecek Tarihten Vakıf Örnekleri	524
2.2. Sosyal Bilgiler Programında Topluma Hizmet ve Vakıflar ile İlgili Direktifler	526
Sonuç.....	532
Okuma/İnceleme/Etkinlik Önerileri	539
Kaynakça.....	539

KISIM VI

MATERYAL TASARIMI, TEKNOLOJİ ve ÇEVRE

27. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Materyal Tasarımı

Özet	545
Giriş	547
1. Materyal Tasarım Süreci ve Teknoloji	548
2. Öğretim Analizi, Öğretimin ve Teknolojinin Planlanması.....	550
Teknoloji, Eğitim ve Öğretim Teknolojileri.....	550
3. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Yöntem ve Teknikler	551
4. Yapılandırmacı Yaklaşımda Öğretmenin Özellikleri.....	554
5. Öğretim Materyali Tasarımında Bireysel Farklılıkları Esas Alma	555
6. Öğretim Sürecinde Kullanılan Bazı Araç- Gereç ve Materyaller	559
6.1. Ders Kitabı.....	561
6.2. Bilgisayar	562
6.3. İnternet ve E-öğrenme	564
7. Alternatif Öğretim Materyallerinin Geliştirilmesi	565
Kaynakça.....	570

28. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Ders Kitapları

Özet	577
Giriş.....	578
1. Ders Kitabı Nedir?.....	578

2. Ders Kitabını Etkili Kullanma Yolları.....	581
3. Ders Kitabının İçerisinde Bulunan Bölümlerin Özelliklerine Yönelik Öğretmenlerin Bilmesi Gereken Hususlar.....	582
3.1. Ders Kitaplarında Dil, Anlatım ve Üslup.....	583
3.2. Kitabın İç Düzeni ile İlgili Bölümlerinin Kullanılması.....	583
3.3. Ders Kitaplarında Yer Alan Görsellerin Kullanılması.....	585
3.3.1. Ders Kitaplarındaki Görsel Öğelerin Yararları.....	585
3.3.2. Öğrenci Açısından Ders Kitabındaki Görseller Ne Tür Özelliklere Sahip Olmalıdır?	586
3.3.3. Görsel Öğeleri Değerlendirme Ölçütleri	587
3.3.4. Görsellerin Analizinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	588
3.4. Ders Kitabında Yer Alan Etkinlik ve Sorular.....	589
3.4.1. Hazırlık Çalışmaları	590
3.4.2. Metin İçinde Yer Alan Ara Sorular.....	591
3.4.3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları.....	591
Sonuç.....	593
Kaynakça.....	594

29. BÖLÜM

Sosyal Bilgilerde Müze ve Tarihî Mekânlar İle Eğitim

Özet	602
Giriş.....	602
1. Müze ve Tarihî Mekânlar ile Eğitim Konusunda Sosyal Bilgiler Öğretmen Yeterlilikleri.....	604
2. Çağdaş Ülkelerde Müze, Tarihî Mekân ve Eğitim.....	606
3. Müze ve Tarihî Mekân ile Eğitimin İlişkisi	607
4. Okul ve Müze İşbirliği	608
5. Sosyal Bilgiler Programı, Müze ve Tarihî Mekânlar	609
6. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Müze ve Tarihî Mekânlar ile İlgili Etkinlik ve Uygulama Örnekleri	610
6.1. Çalışma Yaprakları.....	611
6.2. Müze Rehberi Hazırlama	611
6.3. Müzede Oyun ve Etkinlik	612

6.4. Nesne İnceleme	612
6.5. Müze, Tarihî Mekânlar ve Yaratıcı Drama.....	613
6.6. Tarihî Mekânlarda ve Müzede Tarihi Canlandırma.....	614
6.7. Tarihî Mekân Etkinliği: Örnek Arkeolojik Kazı Çalışması.....	614
6.8. Okulda Müze İnşa Etmek.....	615
6.9. Alternatif Bir Yaklaşım: Sanal Alan Gezileri ve Sanal Müze	616
6.10. Bir Gezi Planlamak.....	617
Sonuç.....	617
Uygulama Çalışmaları	619
Ek-1: Müzede Oyun ve Etkinlik.....	619
Ek-2: Nesne İnceleme Çalışma Kâğıdı Örneği (Ata, 2002, s.105)	620
Ek-3: Yaratıcı Drama	621
Ek-4: Tarihsel Canlandırma	622
Ek-5: Örnek Arkeolojik Kazı Çalışması.....	623
Ek-6: Okulda Müze İnşa Etmek.....	625
Ek-7: Sanal Alan Gezileri	627
Ek-8: Öğrencilerin Müze ve Tarihî Mekânlar ile İlgili Çalışmaları Sergisi	629
Okuma/İnceleme/Etkinlik Önerileri	630
Kaynakça.....	631

30. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Derslerinde Film Analizleri ve Filmler İle Uygulanabilecek Öğretim Etkinlikleri

Özet	635
Giriş.....	636
1. Sosyal Bilgiler Dersi ve Film	637
2. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Hangi Filmler Kullanılmalıdır?	638
3. Sosyal Bilgiler Dersleri İçin Eğitim Filmi Hazırlama İlkeleri	639
4. Sosyal Bilgiler Derslerinde Film Analizleri ve Filmler İle Uygulanabilecek Öğretim Etkinlikleri.....	641
5. Sosyal Bilgiler Derslerinde Filmleri Kullanmanın Yararlılıkları	646
Sonuç.....	648
Uygulama Çalışmaları Kaynakları	650
Okuma/İnceleme/Etkinlik Önerileri	651
Kaynakça.....	652

31. BÖLÜM

Sosyal Bilgilerde Drama

Özet	655
Giriş.....	657
1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Dramadan Yararlanma	658
2. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Temel Drama	
Yaklaşım ve Teknikleri.....	662
2.1. Süreçsel Drama.....	662
2.2. Uzman Rolü Yaklaşımı	666
3. Dramada Kullanılabilecek Teknikler	667
Sonuç.....	670
Okuma Önerileri	675
Kaynakça.....	676

32. BÖLÜM

Sosyal Bilgilerde Teknoloji Kullanımı – Teknoloji Destekli Sosyal Bilgiler Öğretimi

Özet	679
1. İnternet	680
2. PowerPoint	683
3. Web Quest	685
4. Online İşbirliği Projeleri.....	686
5. Online Geziler / Sanal Turlar.....	689
6. Veritabanı Hazırlama.....	689
7. Sosyal Bilgilerde Kullanılan Diğer Yazılımlar.....	691
Uygulama Çalışmaları	692
Kaynakça.....	694

33. BÖLÜM

Dijital Topluluk Haritaları İle Coğrafi Araştırma

Özet	701
Giriş.....	702
1. Dijital Coğrafya	702
2. Topluluk Haritalarına Üç Örnek	703
2.1. Yeni Gelenler için Şehir Rehberi (Baltimore, Maryland)	703
2.2. Civar Atlas Projeleri (New York, New York and Denver, Colorado)	704
2.3. Çevresel Adalet Projesi (Doğu Austin, Teksas).....	704
3. Topluluk Haritası Yapımına Giriş	705
Sonuç.....	706
Kaynakça.....	707

34. BÖLÜM

Sosyal Bilgiler Öğretimine Teknolojinin Bir Yansıması: Paylaşım Siteleri

Özet	709
Giriş.....	710
1. Sosyal Bilgiler Öğretimiyle İlgili Paylaşım Siteleri.....	712
1.1. Ulusal Paylaşım Siteleri	712
1.2. Uluslararası Paylaşım Siteleri	715
Sonuç.....	717
Kaynakça.....	719

KISIM VII**SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KULLANILAN ÖĞRETİM STRATEJİ,
YÖNTEM ve TEKNİKLERİ****35. BÖLÜM****Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Öğretim Strateji,
Yöntem ve Teknikleri**

Özet	723
Giriş.....	724
1. Strateji, Yöntem ve Teknik Kavramları	724
2. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Öğretim Stratejileri	725
2.1. Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisi.....	725
2.2. Buluş Yoluyla Öğretim Stratejisi	726
2.3. Araştırma Yoluyla Öğretim Stratejisi	728
3. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler	729
3.1. Anlatım Yöntemi.....	729
3.2. Tartışma Yöntemi.....	730
3.3. Gezi Gözlem Yöntemi.....	730
3.4. Drama Yöntemi	731
3.5. Proje Yöntemi	732
3.6. Örnek Olay Yöntemi.....	733
3.7. İşbirlikli Öğrenme Yöntemi	733
Sonuç.....	739
Kaynakça.....	740

KISIM VIII**SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖLÇME DEĞERLENDİRME****36. BÖLÜM****Sosyal Bilgilerde Ölçme Değerlendirme**

Özet	745
Giriş.....	746
Temel Kavramlar	746

Ölçme	746
Değerlendirme	746
Ölçek	746
Ölçme ve Değerlendirmenin Önemi	747
Ölçme Aracında Bulunması Gereken Özellikler	748
Ölçme Değerlendirme Teknikleri	749
1. Geleneksel Teknikler	750
2. Tamamlayıcı (Alternatif) Teknikler	765
Sonuç	779
Uygulama Çalışmaları	780
Okuma/İnceleme/Etkinlik Önerileri	805
Kaynakça	806

37. BÖLÜM

Sosyal Bilgilerde Materyallere ve Etkinliklere Dayalı Özel Ölçme Değerlendirme Araçları

Özet	809
Giriş	810
Zihin Haritaları	815
Bulmacalar	815
Film, Belgesel ve Benzeri Video Gösterim Etkinliği	816
Gezi Etkinliği	818
Müze / Sergi İnceleme Çalışmaları	820
Karikatürler / Kartpostallar	821
Sonuç	822
Uygulama Çalışmaları	823
Okuma/İnceleme/Etkinlik Önerileri	852
EK-1	854
Türk Kurtuluş Savaşına Ait İncelenebilecek Romanlar	856
Kaynakça	856

GİRİŞ

1. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER

Doç. Dr. Erdal ASLAN
Dokuz Eylül Üniversitesi

Bu metni inceleyerek;

- Bir öğretim alanı olarak sosyal bilgilerin ne olduğunu kavrar ve onu tanımlayabilir,
- Dünyada ve Türkiye'deki Sosyal bilgiler eğitiminin tarihsel gelişimini açıklayabilir,
- Sosyal bilgiler eğitiminde var olan anlayışları ve bunlar arasındaki farklılıkları, benzerlikleri ve ilişkiyi ayırt edebilir,
- Sorumlu, bilinçli ve etkin vatandaşlar yetiştirilmesinde sosyal bilgilerin rolünü kavrayabilirsiniz.

Özet

Bu bölümde öncelikle okullarda çocukları gelecekteki yetişkinlik yaşamları için sorumlu ve bilinçli yurttaşlar olarak yetiştirmeyi amaçlayan bir ders olarak “sosyal bilgiler”in tanımı ve bu tanımda zaman içerisinde meydana gelen değişimler ele alınmıştır. Henüz sosyal bilgiler adını almadan önce çocuklara bu dersin kapsamı içerisine giren konular daha önceleri tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri içerisinde verilmiştir. Bu nedenle sosyal bilgilere ilişkin düzenlemeler bu dersin sistemli olarak öğretildiği ilk ülke olan ABD’de olmuş ve başlangıçta

ağırlıklı olarak tarih dersleri üzerinden yürütülmüştür. 20. yüzyıl boyunca gerek Avrupa'da gerekse ABD'de yaşanan tarihsel olaylar bu derslerin içeriği ve öğretim amaçları üzerinde önemli bir etkide bulunmuştur. Aynı durum Türkiye için de söz konusudur. İmparatorluk dönemi Türkiye'sinde yaşanan siyasal ve toplumsal gelişmeler ile bu gelişmelerin eğitime yüklemiş olduğu beklentiler, bütün dersler üzerinde olduğu gibi sosyal bilgiler ve sosyal bilgilere temel oluşturan derslerin gelişimi ve biçimlenmesi üzerinde de önemli bir etki yaratmıştır. Bu bölümde ABD ve Türkiye'de sosyal bilgiler derslerinde zaman içerisinde meydana gelen gelişmeler ve son olarak Türkiye'de şu an sosyal bilgiler derslerinde izlenmekte olan program hakkında kısa bir açıklama, sosyal bilgiler derslerinin amacı ve kapsamı üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, vatandaşlık, sosyal bilgilerin tarihçesi, sosyal bilgiler programları

Giriş

Çocukları hayata hazırlamak üzere okul programlarında yer alan ve oldukça merkezi bir konuma sahip olan sosyal bilgiler, ağırlıklı olarak geçmişin ve günümüzün insani toplumsal yaşamına ilişkin farklı boyutları içeren, çok yönlü ve disiplinler arası bir yapıya sahiptir. Her ülkenin kendi öznel koşullarına bağlı olarak değişik içerikler ve isimler altında verilmiş ve verilmekte olmasına karşın, sosyal bilgiler öğretiminin içeriği oldukça önemli bir ölçüde sosyal bilimlerin farklı alanlarına ilişkin konuları kapsamıştır. Amerikan okullarında günümüzden tam olarak yüz yıl önce 1916'da "sosyal bilgiler" adını alarak okutulmaya başlamış ve daha sonraki dönemlerde dünyadaki pek çok ülkede ve bu arada 1968'den itibaren Türkiye'de aynı isimle okul programlarında yer almıştır. Bu bölümde sosyal bilgiler kavramı, dersin amaçları, kapsamı ve tarihçesi üzerinde durulacaktır.

1. Sosyal Bilgiler Nedir?

Sosyal, kültürel, siyasal değer aktarımı ve toplumsallaşma açısından elverişli bir alan olarak görülmesi ve bu nedenle eğitim sistemi içerisinde önemli bir rol verilmesi nedeniyle sosyal bilgilerin ne olduğu, hep tartışmalı ve çatışmalı bir alan olmuştur.

Sosyal bilgilerin evrensel olarak üzerinde uzlaşmış nihai bir tanımı yoktur. Bu durumun en önemli nedeni sosyal bilgilerin temel amacı üzerinde uzlaşılammış olmasından kaynaklanır. Bazı Amerikalı eğitimciler iktisat ve sosyoloji gibi sosyal bilimlerin öğretilmesi gerektiğini savunurken, bazıları insanlar arasındaki

etkileşimi ele alan konulardan oluşan müfredata dayalı bir öğretimi savunur. Başka bir görüşü savunanlara göre ise, sosyal bilgiler kültürel çeşitlilik ve çoğulculuğa odaklanmalıdır. Daha başka bir görüşü savunan eğitimciler göre Amerikan tarihinin önemli olaylarını, önemli tarihsel kişilikleri öğreterek, özgürlük ve eşitlik gibi Amerikan kavramlarının öğrencilere aktarılması için çabalamalıdır. Son olarak bazı eğitimciler göre de sosyal bilgiler müfredat programı çocukların ülkesine bağlı, vatansever, fakat hükümetlerini eleştiren demokratik yurttaşlar olarak gelişmelerini sağlamalıdır (Levstik & Tyson, 2008; Thornton, 2008; Zarillo, 2011). Sosyal bilgilere ilişkin bu beklentiler aynı zamanda tanımlanmasına ilişkin yaklaşımlara da yansımıştır.

İlk kez öğretim planlarında sosyal bilgiler adı altında yer almasından sonra oldukça açık uçlu bir tanımı da yapılmıştır. Burada “sosyal bilgilerden konusu doğrudan doğruya insan topluluklarının organizasyonu, gelişmesi ve sosyal grupların bir üyesi olarak insana ilişkin şeyler anlaşılır” (Dunn, 1916, s. 9) ifadeleriyle söz edilirken, uzunca bir süre devam etmiş olan tartışmalı bir döneme de girilmiştir. Bu tartışmalar büyük ölçüde okutuldukları dönemlerin dünya ve ülke koşulları ile bağlantılı bir zeminde yürümüştür (Evans, 2004). Sosyal bilgiler en geniş anlamıyla gençlerin topluma etkin bir biçimde katılabilmeleri için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlere sahip olmalarını sağlamayı amaçlayan bir ders olarak görülmüştür (Rose, 2006, s. 18). Barr, Barth ve Shermis *The Nature of Social Studies (Sosyal Bilgilerin Doğası)* başlığını taşıyan eserlerinde, sosyal bilgilerin alan olarak tutarlı bir amaç ve hedefler dizgesinden yoksun olduğunu, bu durumun öğretmenlerde en iyi içerik ve en uygun yöntemlerin ne olduğu konusunda karararsızlık yarattığını belirtmişlerdir. Buna bağlı olarak sosyal bilgilerin ne olduğunu tanımlamaya yönelik bazı girişimlerin çok atıf almasına rağmen öğretmenler ve onları eğitenler arasında pek de kabul görmediğini belirtmişlerdir. Ancak buna rağmen yine de sosyal bilgilerin bir tanımının yapılmasını zorunluluk olarak gördüklerini vurgulayarak, “sosyal bilgileri, sosyal bilimler ve insan bilimlerinin vatandaşlık eğitimi için öğretime uyarlanması” olarak ifade etmişlerdir (Barr, Barth ve Shermis, 1978, s. 18). Farklı konjunktürler altında sosyal bilgiler hakkında yapılan tanımlar da çeşitlilik göstermekle beraber ağırlıklı olarak çocukların yetişkinlik yaşamlarında etkin birer vatandaş olarak topluma katkıda bulunmalarını esas almaktadır.

Bütün bu tartışmalar bir yana sosyal bilgiler, en yalın biçimiyle sosyal bilimlerin farklı alanlarındaki akademik bulguların ilk ve orta dereceli okul çocuklarının bireysel ve toplumsal yaşam içerisindeki ihtiyaçları doğrultusunda ve kavrayışlarına uygun bir içerikle yansıtılmasını amaçlayan bir ders olduğu vurgulanmıştır (Kaur, 2004, s. 5). Sosyal bilgilerin eğitimcilerinin üzerinde bir ölçüde uzlaşabildikleri genel ve kapsayıcı bir tanımı için oldukça uzun bir süre beklemek ge-

rekmiştir. Sosyal bilgiler eğitimcilerinin dünyadaki en büyük meslek örgütü olan **Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi** 1992 yılında sosyal bilgiler eğitiminin ulusal standartlarını belirlerken aynı zamanda bir tanımını da yapmıştır. Günümüze kadar değişime uğramaksızın gelen bu tanıma göre:

sosyal bilgiler insan ve toplum bilimlerini (çocukların) vatandaşlık becerilerini geliştirmek amacıyla bütünleştirmektedir. Sosyal Bilgiler, okul programları içerisinde antropoloji, arkeoloji, iktisat, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyoloji gibi disiplinlerin yanı sıra insan bilimleri, matematik ve doğa bilimlerinden uygun içerikler üzerinden koordinasyonunu ve sistematik bir biçimde incelenmesini sağlar. Sosyal Bilgilerin başlıca amacı gençlerin, karşılıklı ilişkilerin olduğu bir dünyada kültürel çeşitliliklere sahip demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararını gözetken bilinçli ve mantıklı kararlar alma becerilerinin gelişmesine yardımcı olmaktır (NCSS, 1994, s. 3).

Ülkemizde sosyal bilgilerden söz edildiğinde genellikle; tarih, coğrafya ve vatandaşlık hukukuna ilişkin bazı temel bilgileri içeren bir ders olduğu algısı hâkimdir. Bu algının oluşmasında kuşkusuz 1968 yılına kadar ayrı dersler olarak okutulan bu alanların ilkökul düzeyinde “sosyal bilgiler” adı altında tek bir ders olarak birleştirilmesi ve dersin içeriğinin büyük ölçüde bu alanlara ilişkin konular ile sınırlı kalması etkili olmuştur. Ülkemizde uzunca bir süre sosyal bilgiler eğitimi alanında uzmanlaşmış eğitimci ve akademisyenlerin olmayışı, ya da fazla bir etkide bulunamayışları sosyal bilgileri kamuoyunda ve akademik çevrelerde fazla işlenmemiş bir konu olarak bırakmıştır.

Ülkemizde sosyal bilgilerin ilk tanımlarından bir tanesi yine bu alanda Türkçe ilk önemli eser olan 1957 yılında İngilizceden çevirilerek Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Maurice Moffat’ın yazdığı *Sosyal Bilgiler Öğretimi: Orta Dereceli Okullarda Sosyal Bilgilerin Organizasyonu, Öğretimi ve Teftişi* başlıklı kitabında yer almıştır. Bu kitapta yukarıda değinilen ve *Amerikan Ulusal Eğitim Derneği* tarafından toplanan “*Sosyal Bilgiler Konseyi*” tarafından yapılan sosyal bilgiler tanımına şu ifadelerle yer verilmiştir: “Mevzuu doğrudan doğruya insan cemiyetinin teşkilâtına ve tekâmülüne ve içtimai birliklerinin bir uzvu olması dolayısıyla insana dair olan bilgiler sosyal bilgilerdir” biçiminde verilmiştir (Moffat, 1957, s. 18). Bu eserden sonra sosyal bilgiler kavramı Türk eğitim çevrelerinde benimsenerek ilgiyle karşılanmıştır. Nitekim 1966 yılında Galip Karagözoğlu’nun *İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi* başlıklı kitabı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Karagözoğlu burada sosyal bilgileri: “sosyal ilimler alanında